

ALGUNS ASPECTES ESPECÍFICS DE LA RECERCA JURÍDICA I DE LA SEVA AVALUACIÓ

Miquel Martín-Casals, Universitat de Girona

1. La recerca jurídica i la seva avaluació

(1) El mite de la recerca jurídica com a treball essencialment individual

Un dels tòpics més estesos entre molts juristes és que el model de producció científica que pren com a referència el grup de recerca és un model imposat per les maneres de fer d'altres branques científiques i que, en l'àmbit del Dret, el treball de recerca és sempre individual i solitari, és a dir, un tipus de treball que normalment es fa en l'aïllament dels despatxos de les nostres facultats o de les nostres cases. Aquesta concepció sovint es veu confirmada pels criteris que s'han aplicat fins fa molt poc per avaluar els trams de recerca, segons els quals s'ha mirat amb desconfiança el treball en equip, tot arribant-se a valorar menys els treballs en coautoria i a rebutjar aquells no indicaven exactament la part que corresponia a cadascun dels autors.

Aquest prejudici contrasta amb els grans treballs fets en moltes àrees jurídiques en els darrers anys, en especial, en matèria d'uropeïtzació del Dret, els quals han mobilitzat grans equips de juristes de diversos països que han treballat i treballen de manera coordinada.

En contra de la llegenda urbana de l'essencialitat del treball individual, cal apuntar unes quantes idees més:

- a) El treball en equip no és nou en Dret: la tradició més rànica dels famosos seminaris, manuals o comentaris d'Escola era una certa forma de treball en equip, amb un ritual, unes regles i una jerarquia.
- b) El treball en equip, en qualsevol de les formes possibles de cooperació, inclosa la coautoria, no és incompatible amb l'avenç de la recerca jurídica ni desmereix la vàlua del treball individual esmerçat.

(2) La formació i participació en grups de recerca

Encara que la figura del grup de recerca no és nova en el nostre àmbit, hi ha encara molts juristes que no se l'han cregut i que en comptes de formar grups de recerca es limiten a crear la seva aparença perquè així ho exigeix el guió per a aconseguir finançament.

En l'àmbit jurídic el grup de recerca és una estructura organitzativa i de poder que es sobreposa a les estructures tradicionals (com ara càtedres, escoles), les quals substitueix o transforma. Per tant, l'establiment de grups de recerca "reals" (és a dir, no als simples efectes de cobrir l'expedient necessari per demanar projectes) es més fàcil quan els grups de recerca formats es corresponen a estructures organitzatives formals o informals que ja funcionen en la pràctica que quan les contradueixen. També és més fàcil quan aquestes estructures formals antigues, per la raó que sigui, tenen menys pes en un determinat departament o universitat i les poden substituir sense fer molta trencadissa.

(3) L'avaluació com a sistema de creació d'incentius

Cal anar molt en compte amb les regles que s'aprovin per a validar grups de recerca, p. ex. als efectes de concessió de projectes, perquè poden donar lloc a resultats perversos, com ara la fragmentació de grups existents (per a poder presentar dos projectes en comptes d'un), el desplaçament de investigadors principals a investigadors secundaris (efecte que s'observa sovint en les sol·licituds de Projectes Eix A del MICINN), o a la participació poc intensa en una pluralitat de grups de recerca (les conegudes "dedicacions parcials" de 0'5 EDP's). També cal anar en compte amb les regles per a validar grups de recerca consolidats, les quals poden donar lloc a un encarcament de grups que no es renoven per por a perdre la distinció o al manteniment artificial de col·lectius que ja no funcionen com a equip o que funcionarien millor dividits.

(4) La necessària avaluació de la direcció, organització i gestió de la recerca

La figura del IP té certament un rellevància molt qualificada en l'avaluació de projectes de recerca, atès que una part de la puntuació té en compte la seva vàlua i trajectòria. En canvi, la condició de IP té una rellevància pràcticament nul·la en l'avaluació de la recerca individual (per exemple, als efectes de sexennis). En aquest punt, com en altres, sembla existir un divorci total entre l'avaluació de grups consolidats o projectes de recerca, d'una banda, i l'avaluació individual dels recercadors. No és estrany, doncs, veure com es deneguen trams de recerca a membres d'equips que han gaudit de projectes R+D, amb un finançament raonable i que han obtingut el resultat qualificat de "satisfactori" o "molt satisfactori". Com en altres tants aspectes de l'Administració aquí tampoc la mà dreta sap què fa l'esquerra.

Si bé és cert que, com es defensarà en la intervenció, aquí s'opina que l'aportació màxima en la recerca jurídica continua essent la publicació, també hi ha altres aportacions, imprescindibles per al funcionament del sistema, que no es valoren o que no tenen una valoració suficient, com ara:

(a) La participació activa en la gestió dels propis projectes de recerca, no només en qualitat d'IP o de responsable de subprojecte coordinat, sinó en el desenvolupament de tasques necessàries per el funcionament del grup.

(b) La condició d'editor d'obres col·lectives, siguin llibres, col·lecció d'articles, comentaris de sentències, etc. La tasca d'editor, ben feta, suposa llegir els treballs dels altres, aportar crítiques constructives, suggeriments, solucions, etc. És una tasca valuosa i difícil.

(c) La condició de membre d'un consell de redacció, d'assessor de la redacció, de corresponsal, de col·laborador permanent de la secció d'una revista, de "peer reviewer", etc. Totes aquestes tasques, generalment no remunerades, són essencials per a un bon funcionament de les revistes jurídiques.

(d) La participació permanent en fòrums, grups, equips nacionals i internacionals de recerca de rellevància i prestigi.

2. El significat de les publicacions jurídiques i la seva avaluació

(1) La publicació jurídica com a doctrina i transferència

La recerca en Dret es manifesta en publicacions, les quals formen part d'un dels elements fonamentals de l'evolució del sistema jurídic que és l'anomenada "doctrina".

Al costat de la legislació i de la jurisprudència, la doctrina aporta el tercer pilar del funcionament de tot sistema jurídic. Sense una bona doctrina no pot haver-hi una bona legislació ni una bona jurisprudència. Certament, pot no haver-hi una bona doctrina "nacional" (sigui quin sigui el significat que es vulgui donar a aquest terme) i aleshores, la legislació o la jurisprudència, per a resoldre satisfactòriament les necessitats d'ordenació social, pot importar la doctrina de l'estranger, sense passar pel filtre de la reflexió pausada de la doctrina del país. Es pot produir així en el Dret un fenomen semblant al que la introducció d'espècies foranies pot provocar en els ecosistemes: s'introdueixen institucions jurídiques que no encaixen, que dupliquen les existents, les desplacen o les fagociten.

La recerca jurídica, com a mínim la referida a branques del que podríem anomenar "Dret positiu", té per regla general una vocació de transferència, en la mesura en que té la voluntat de transformar la realitat, sigui per incidir en una nova legislació o millorar la interpretació i aplicació de l'existent o en els criteris jurisprudencials aplicats per a la resolució de conflictes.

En el millor dels casos, la Universitat pot intensificar aquesta transferència tot facilitant que equips de juristes universitaris experts facin aquells estudis que, per la seva complexitat o grau d'especialització, no poden fer bufets professionals --- o no poden fer de manera rentable. Malauradament, però, sota el concepte de "transferència" s'amaga sovint la pretensió de convertir els departaments jurídics de les universitats en assessories barates de empreses o d'administracions públiques. En tot cas, crec que fins i tot la "bona" transferència està insuficientment valorada i fins i tot mal vista.

(2) El principi de "publish or perish"

Certament hi ha activitats prèvies o posteriors a la recerca, com ara l'organització de jornades o congressos, però es molt difícil que totes aquestes altres activitats puguin justificar l'existència de recerca jurídica si no van acompanyades de publicacions en forma de llibres, articles, comentaris legislatius, jurisprudencials, etc. La principal manifestació de la recerca jurídica és la publicació.

Amb tot, cal tenir en compte que la recerca jurídica té unes característiques pròpies que la diferencien d'altres camps del coneixement, com ara les següents:

(a) Producte cultural

El Dret és un producte cultural, on es manifesta una marcada tendència de les cultures més potents a imposar-se a les que ho són menys. Així, per exemple, si bé és molt habitual que autors austríacs citin als alemanys, o que els espanyols citin als nord-americans, la cita recíproca a la inversa no es dona. També per als autors espanyols que llegeixen amb comoditat altres llengües llatines, com ara el francès o l'italià, les publicacions jurídiques en català presenten una dificultat insuperable (*Catalana non leguntur*).

Per aquesta raó no té massa sentit fer un llistat de revistes jurídiques on figurin amb la màxima puntuació totes les, p. ex., nord-americanes, i amb una puntuació inferior les espanyoles.

Amb tot cal tenir present que existeix un cert procés d'uropeïtzació i globalització que està canviant el marc de comunicació de la recerca jurídica, el qual (a) cada cop està més internacionalitzat; (b) cada cop s'expressa més en anglès, per la qual cosa cal valorar les bones publicacions jurídiques fetes en aquesta llengua i (c) cada cop requereix més de la nostra participació per a garantir el respecte de la pròpia cultura jurídica. Per totes aquestes raons, cal incentivar i, per tant, valorar positivament tot intent seriós de participació en aquest marc.

(b) Tempo de difusió

Els terminis utilitzats normalment per avaluar el impacte de les publicacions jurídiques estan marcats per criteris temporals que són propis d'altres àmbits científics. Per regla general, aquests períodes de cinc o sis anys són massa curts per avaluar l'impacte de la producció jurídica i sovint donen lloc a incentius perversos: es menys arriscat escriure sobre temes molt recents o de moda que escriure sobre temes fonamentals i més intemporals. Els primers seran objecte de debat i citació ràpida, els segons probablement no s'esmentaran fins que es revisiti el tema passats els fatídics cinc o sis anys.

(c) El volum de la producció

Si observem *curricula*, p. ex., de professors de Dret nord-americans, podem veure que el nombre de publicacions acostuma a ser més reduït que en el cas de col·legues dels nostre país i d'edats i trajectòries similars. Això sí: entre l'obra publicada hi ha llibres o articles de referència, algun dels quals justificaria per si sol gairebé tot la vida d'un recercador. Aquí a vegades hi ha companys que afirmen que no poden fer publicacions més aprofundides perquè n'han de justificar un mínim de 5 per sexenni.

(3) Avaluació per referents versus avaluació directa

La publicació dels resultats de la recerca jurídica es caracteritza per la fragmentació: no existeix un sol àmbit del Dret sino una pluralitat. Certament existeixen revistes jurídiques generalistes, però prima l'especialització. Algunes no només van més enllà de l'especialització marcada per les obsoletes Àrees de coneixement sinó que també reflecteixen una metodologia (comparatista, historicista, economicista, per exemple) o fins i tot una corrent de pensament, quan no una escola. Més a més, les revistes jurídiques estan patint canvis en profunditat, marcats pel major pes que han obtingut en els darrers anys les bases de dades i els continguts digitals. D'altra banda s'ha produït una concentració en el mercat editorial i s'ha potenciat com mai abans el llibre com a negoci. Els estudiants no compren llibres, els professionals del Dret cada cop menys i els pressupostos de les universitats continuen essent escassos. Fins i tot l'anàlisi de les despeses que es fan en el marc de projectes R+D de l'àmbit de Ciències Jurídiques revelaria que la despesa en llibres és molt menor del que generalment s'afirma.

Les editorials espanyoles potents tendeixen a no invertir en la publicació de bons llibres de recerca jurídica si no són comercials i es dediquen d'una manera exagerada i preocupant a la publicació de llibres orientats als professionals del Dret, en els quals

els pràctics puguin trobar un tractament sistemàtic i clar dels temes i amb un grau de complexitat adaptat a la solució immediata dels seus problemes.

Tota això fa que sigui molt difícil –en la meua opinió, impossible en aquests moments--
- establir un rànquing d'editorials i de revistes que tradueixi en una classificació numèrica la qualitat dels treballs de recerca jurídica que en elles es publiquen.

Com a molt, l'editorial o la revista poden aportar una informació indiciària (la revista X o l'editorial Y “acostuma” a publicar bons treballs) abans de dur a terme una avaluació directa, per a mi imprescindible i única que, ara per ara, és decisiva.

Els organismes avaluadors dediquen pocs recursos a avaluar. El Ministeri de Ciència i Innovació espanyol dedica un percentatge menor que altres ministeris a gestionar els seus propis recursos. Avaluar és car; avaluar bé i retribuir dignament als avaluadors és immensament car. L'avaluació per referents és la drecera, l'abaratiment de l'exercici. Però quan, com succeeix a l'àmbit jurídic, la drecera no existeix ni es pot construir d'una manera sòlida i fiable, persistir en l'aplicació mimètica o maquillada de criteris elaborats per altres àmbits del coneixement en un context totalment diferent és un mal remei. En comptes de garantir la qualitat només servirà per a intentar tranquil·litzar les nostres consciències.